

Kubai helyzetkép a reformok és az amerikai kapcsolatok enyhülésének tükrében

2015. június 7.

MAGYAR NEMZETI BANK

Készítette:

Látta:

Jóváhagyta:

Vezetői összefoglaló

Raúl Castro hatalomra kerülésével kezdetét vette egy óvatos reformfolyamat Kubában, ahol a politikai eredmények még lassabban születtek, illetve születnek meg, mint a gazdaságpolitika újításai, pedig az Egyesült Államok által fenntartott embargó megszüntetésének épp az előbbi a feltétele. Ugyanakkor az emberi jogok terén mutatott együttműködés szintje időközben elegendővé vált az Obama-adminisztráció számára ahhoz, hogy 2014 decemberében megállapodásra jusson Havannával, és a két fél egy időben bejelentesse a közeledési szándékot. Az **alábbi helyzetértékelés a kubai nyitás politikáját mutatja be a gazdasági-társadalmi reformok bejelentésétől kezdve napjainkig, illetve több szempont szerint sorra veszi a várható eredményeket rövid- és középtávon.**

Új irányelvek: Kuba a reformok útján

2011 áprilisában tartotta a Kubai Kommunista Párt (KKP) VI. Kongresszusát, amely a kommunista rendszer ötvenéves fennállása előtt tisztelgett. A Kongresszuson a párttagok a **szocialista tervgazdasági modell „felfrissítéséről” és a Gazdasági- és Társadalompolitikai Irányelvek** végrehajtásáról döntöttek. **Fidel Castro** az ötvenéves jubileumi találkozó alkalmát felhasználva **bejelentette, hogy visszavonul a politikától**, pártelnöki posztját öccsének, Raúlnak adva át. Így a **reformok bevezetését az országot 2008 óta de facto irányító ifjabb Castro-fivér nevével azonosítják** (Marosvölgyi, 2011). Az elemzők szerint a fivérénel jóval gyakorlatiasabb embernek tartott **Raúl Castro** felismerte, hogy a csökkenő és elöregedő népességű Kuba gazdasága nem hatékony, ezért olyan változtatásokra van szükség, mint például a mezőgazdasági földek bizonyos részének privatizációja, 2015-ig az állami munkaerő harmadának elbocsátása (a vezetés szerint az elbocsátottakat a magánszektor fogja felszívni), a gépkocsi- és ingatlaneladások, valamint a magánvállalkozások engedélyezése (The Economist, 2012). Mivel Kuba nem tudott bekapcsolódni abba a világgazdasági konjunktúrába, amely a latin-amerikai gazdaságok megerősödését szolgálta 2000 és 2012 között, az erős importfüggőség, a mélyülő likviditási válság, az egyre súlyosbodó gazdasági helyzet miatt a rezsím kénytelen volt a reformok mellett dönteni.

A **Gazdasági- és Társadalompolitikai Irányelveket 2010 novemberében mutatta be Raúl Castro**, és egészen a VI. Kongresszusig nyitva hagyta azokat a **nemzeti konzultáció** érdekében, amelynek eredményeként az előterjesztett 290 pontból több módosítást követően végül 313 irányvonal született a gazdaság reformjával kapcsolatban (Solti, 2013a), amely magába foglalta például:

- a gazdasági decentralizációt;
- a magántulajdon előmozdítását;
- a vállalatok korlátozott önállóságát;
- a segélyrendszer átalakítását;
- az élelmiszerjegy-rendszer megszüntetését;
- az építőipar liberalizációját;
- az oktatásban a hangsúly áthelyezését a humán tudományokról a tudományos és technikai szakok irányába;
- a két hivatalos valuta egyesítését (Marosvölgyi, 2010).

A Gazdasági- és Társadalompolitikai Irányelvek alapján **egyértelművé vált, hogy az ország jövőjét a Castro-rezsím egy „piaci szocialista” rendszer keretein belül képzelel el.** A leggyökeresebb változást a program **gazdasági téren** vetítette előre: a terv gyakorlatba ültetése során legálissá vált a vegyes vállalkozások, társaságok alapítása, sőt az egyéni vállalkozásoknak is teret engedtek. A kormány azonban azt is bejelentette, hogy oda fog figyelni arra is, hogy ne összpontosuljon egy kézben nagymértékű magántulajdon,

mondván, ez egy olyan újgazdag osztály felemelkedését eredményezhetné, amely a későbbiekben a jelenlegi rendszer ellen fordulhatna. Az állami vállalatok számára is nagyobb önállóságot biztosít a kormány, saját döntési jogkörrel rendelkeznek majd a befektetések és az ármeghatározás felett. Csak azok a vállalatok maradnak továbbra is központi finanszírozás alatt, amelyek hagyományosan közszolgáltatásokat nyújtanak, mint például az oktatás vagy az egészségügy. A vállalatokat érintő további változás alapján az egy adott tartományban székhellyel rendelkező cégnek a regionális központba kell befizetnie az adót, hogy így közvetlenül a helyi fejlesztési célokra lehessen majd fordítani az ebből származó bevételeket (Marosvölgyi, 2011).

A kubai reformok jelentősen támaszkodnak a külföldi tőkére, amelynek védelmére a kormány különböző garanciákat dolgozott ki, emellett összeállított egy **portfóliót arról a 70 legfontosabb projektről, amelyek megvalósításában külföldi beruházók is részt vehetnek**. A cégeknek azonban figyelembe kell venniük a helyi környezetvédelmi szempontokat, az infrastrukturális adottságokat, és a helyi munkaerőt is be kell vonniuk a kivitelezésbe. Az említett 70 projektből 50 a turizmushoz kapcsolódik, a fennmaradók pedig a cukoripar, a vegyipar, az agrárium (főként gyümölcsstermesztés és erdőgazdálkodás), az építőipar, a faipar, a bányászat, az energiaipar és a nyersanyag-feldolgozóipar terén valósulnak (majd meg (Solti, 2013b).

2013 februárjában Kuba magyarországi nagykövete, Julio César Cancio Ferrer egy előadás keretében leszögezte, hogy a kubai **kormányzat számára a gazdaság modernizációja mellett kiemelt cél a korrupció megfékezése és az állami bürokrácia csökkentése, valamint a fizetések színvonalának javítása**. A szociális biztonsági hálót nem kívánják gyengíteni annak ellenére sem, hogy a regionális szinten kiemelkedő egészségügyi és társadalombiztosítási rendszer fenntartása komoly terheket ró a költségvetésre. Például a kedvezményes árú élelmiszervásárlást biztosító libreta („könyvecske”, amelyben az állam által a család részére havonta biztosított élelmiszeradagot tartják nyilván) megszüntetését is kilátásba helyezték az Irányvonalak felvázolásakor, a kubaiak azonban ez ellenében szavaztak, ezért egyelőre marad ez a sajátos „jegyrendszer”. Ebből arra lehet következtetni, hogy **bár a Castro-rezsimet sok kritika éri, amiért lassan haladnak a reformok, a helyi lakosság azonban időt nyer ahhoz, hogy adaptálódni tudjon a megváltozott feltételekhez**. A kubaiakat váratlanul és felkészületlenül érték például az új adóformák, hiszen többségüktől távol állnak a magánvállalkozással kapcsolatos közgazdaságtani fogalmak, tehát ami a nyugati piacgazdaságban felnőtt mai vállalkozók számára természetes, az a kubaiak számára mind újdonságként hat. Emellett persze arról sem szabad megfeledkezni, hogy a **Kommunista Párt sem akar engedni az irányítási jogköréből**, így erről az oldalról tekintve már nem is meglepő, hogy eddig lassan haladt előre a Raúl Castro által indított reformfolyamat (Solti, 2013a).

A nemzetközi közösséggel fenntartott kapcsolatokban a politikai dimenzió mindig nagyobb hangsúlyt kapott, mint az, hogy hogyan haladnak a gazdasági reformok. **Mind az Európai Unió (EU), mind az Amerikai Egyesült Államok (USA) a demokratizálódást kötötte ki a kapcsolatok normalizálásának feltételeként** (PRS, 2014). A lassú enyhülés keretében 2011 januárjában Barack Obama amerikai elnök engedélyezte a Kubába való utazást, enyhültek a vízumkiadásra és hazautalásokra vonatkozó szabályok, majd 2012 júliusában újraindult a hajójárat Miami és Havanna között. 2013 novemberében Obama – aki egyébként már demokrata szenátorként is az embargó felszámolása mellett érvelt, majd elnökválasztási kampányában a párbeszéd fontosságát hangsúlyozta – az USA-ban (főként Floridában) élő kubai ellenzékkel tárgyalt, és új politikát sürgetett. 2013 novemberében azonban az addigi közeledés ellenére is felháborodást váltott ki az Egyesült Államokban az, hogy Nelson Mandela dél-afrikai ex-elnök temetésén Obama elnök kezet fogott Raúl Castróval.

Az amerikai enyhülés: véget érhet az embargó

2014 decemberében Barack Obama és Raúl Castro bejelentették, hogy több mint fél évszázad után lezárul az Egyesült Államok és Kuba közötti hidegháborús konfliktus, s megindul a két ország közeledése, amelynek legfőbb eredménye a kubai embargó megszüntetése lehet. Elemzők szerint azért akkor került erre sor, mert Obama számára olyan horderejű döntések, mint például a körülbelül ötmillió illegális bevándorló státuszának legalizálását lehetővé tevő elnöki rendeletek vagy a kubai békülés, lehetetlenek lettek volna mind a novemberi szenátusi, mind pedig a 2016. évi elnöki választásokat megelőző kampányidőszak alatt. **A republikánusok egyébként továbbra is ellenzik a Kubával való békülést,** így a több mint fél évszázados konfliktus lezárása egy republikánus politikus elnöksége alatt aligha valósulhatott volna meg.

Ezen kívül Obama ekkor már jó ideje **paradigmaváltást sürgetett a Latin-Amerikával való kapcsolatokban,** fontos célként tűzte ki az amerikai kontinens országai közötti együttműködések megerősítését, azonban ez nem valósulhatott meg teljes mértékben úgy, hogy Kubát minden regionális fórumról és csúcstalálkozóról száműzték. Obama elnöknek komoly fejtörést okozott, hogy részt vegyen-e a 2015 áprilisában, Panamában megrendezett Amerika Csúcson úgy, hogy a latin-amerikai országok Kubát is meghívták annak ellenére, hogy még az 1960-as években kizárták Havannát az Amerikai Államok Szervezetéből (OAS).

Obama ezzel a döntéssel annak a **lobbierőnek** is engedett, amely az amerikai mezőgazdasági termelők felől érkezett annak érdekében, hogy Washington enyhítse a Kubával szembeni embargót, ugyanis az Egyesült Államok Kereskedelmi Kamarájának számításai szerint az USA legkevesebb 1,2 milliárd dollárt veszít a ki nem aknázott üzleti lehetőségekkel. A mezőgazdaságon kívül a sziget komoly turisztikai potenciállal rendelkezik, amelyből számos amerikai cég is profitálhatna.

A Kuba és az Egyesült Államok közötti közeledésben fontos szerepet játszott a **venezuelai gazdaság meggyengülése is.** Az elmúlt tizenöt év során ugyanis Venezuela nemcsak politikai szövetségese volt a szigetországnak, hanem legfőbb anyagi támogatója is. Az olajárcsökkenés következtében azonban a venezuelai gazdaság jelentősen meggyengült, így kevésbé képes pénzügyi segítséget bocsátani Kuba rendelkezésére. A megcsappant támogatások hatására Raúl Castrónak fontolóra kellett vennie az USA-val való békülés lehetőségét, amely végül be is következett. A kapcsolatok normalizálódása után Obama bejelentette, hogy a kubai hazautalások fejenkénti összegét ötszázról kétezer dollárra emelik, jelentős segítséget nyújtva ezzel a kubai gazdaságnak (Gumhert, 2014).

Az amerikai közeledést az európai uniós enyhülés követte: összességében elmondható, hogy az elmúlt években az Európai Unió úgymond követő magatartást tanúsított a kubai kérdés kapcsán az USA lépéseinek fényében; azt óvatosan, a demokrácia és az emberi jogok oldaláról közelítve meg. Ennek az lett az eredménye, hogy az elmúlt években nem bővültek olyan mértékben a kapcsolatok, mint más latin-amerikai országokkal. **Az EU csak 2008-ban vette fel újra a diplomáciai kapcsolatot a szigetországgal, de a de facto közeledés, a tárgyalások csak a tavalyi év elejével kezdődtek meg.** Havannának kellett megtennie a kezdőlépést a reformokkal, a kérdéses politikai foglyok szabadon bocsátásával. Kubának nagyobb szüksége van és volt a békülésre, így a nyitást is neki kellett kezdeményeznie. Természetesen a kezdeti reformok még nem jelentenek az európai értékekkel összeegyeztethető politikai rezsimet. De Brüsszel közeledése nem is feltétlenül jelenti azt, hogy lemondana arról, hogy a kubai kormánnyal betartassa az alapvető emberi és polgári jogokat, csupán más utat választanak. **Kubának tőkére van szüksége, Európa pedig új piacot kaphat** (az EU már eddig is a második legnagyobb gazdasági partnere volt az országnak Venezuela mögött), mi több, befolyásoló tényező lehet a reformfolyamatokban, a politikai és gazdasági átmenetben.

Frederica Mogherini, az Unió kül- és biztonságpolitikai főképviseleje 2015 márciusában látogatott Kubába épp annak érdekében, hogy felgyorsítsa a tárgyalásokat, ám **a párbeszéd legérzékenyebb pontja továbbra is az emberi jogok kérdése**. Mogherini biztosította Havannát arról, hogy az EU támogatja az amerikai-kubai diplomáciai kapcsolatok helyreállítását, de azt a Közösség és a szigetország közötti párbeszédétől függetlennek tartja, hiszen az EU Kuba második számú kereskedelmi partnere, első számú külföldi befektetője, a turisták küldése tekintetében pedig a harmadik. Az európai politikusok látogatásai azt követően váltak gyakorivá, hogy a szigetország és az Egyesült Államok újra felvették egymással a diplomáciai kapcsolatot, ami arról is árulkodik, hogy az Európai Unió gazdasági téren nem akarja elveszíteni a jelenlegi előnyös helyzetét Kubában (Kitekintő, 2015).

A kubai kérdés rendezésének szorgalmazója az EU-n belül egyértelműen Spanyolország. José Manuel García-Margallo, spanyol külügyminiszter hosszú idő után 2014 novemberében járt újra Kubában. A látogatás során kiemelte, hogy a kubai reformfolyamatnak minél gyorsabban kell zajlania, különös tekintettel a monetáris területre. Kubában 200 spanyol vállalat van jelen, melyek a Spanyol Vállalkozók Egyesületéhez tartoznak, ez egyedülálló az országban. A cégek többsége egyébként turizmussal foglalkozik. A spanyol Néppárt (Partido Popular - PP) hatalomra kerülése óta a politikai kapcsolatok hiánya ellenére Spanyolország talán még jobban jelen van Kubában. **A spanyolok mellett azonban már komoly jelenléttel bírnak a szigetországban a brazilok, venezuelaiak, kínaiak és az oroszok is** (Kitekintő, 2015). **Elemzők kiemelik például a brazil befektetések fontosságát: a Havannához közel fekvő Mariel kikötője, amelynek környékét különleges gazdasági övezetté nyilvánították,** brazil fejlesztési kölcsönrel és vállalati részvétellel valósult meg, és egyértelmű célja, hogy **Miami versenytársaként a térségben áthaladó hajóforgalom csomópontjává váljon.** A körülötte kialakított **ipari zónától** pedig a feldolgozóipari befektetések növekedését várják (Stratfor, 2014 és CEPAL, 2014).

Kuba valószínűleg nem fog elzárkózni a további partnerek elől, hiszen az USA embargójának hatása, a szovjet blokk összeomlása, és az ebből következő több dimenzióban is értelmezhető elszigetelődés miatt az elmaradott technológiák és eljárások, az idejét múlt berögződések, valamint a sokszor megdöbbentő mértékben pazarló gazdaság mára olyan helyzetbe hozták Kubát, hogy szinte bármilyen segítség jelentős, pozitív irányú változást indíthat be az országban (Kitekintő, 2015). **Brazília, Venezuela és Oroszország gazdasági problémái miatt Kína előnyt élvez a kubai tervezésben, a reformok sikerességének egyik kulcsát Kuba a kínai beruházásokban látja** (PRS, 2014).

A közhiedelemmel ellentétben tehát **Kubában már az 1990-es években megjelentek külföldi cégek, amikor a Castro-rezsim jogszabályt dolgozott ki a külföldi befektetések vonatkozásában.** Az 1995. évi szabályozás bár megengedte a külföldiek 100%-os tulajdonszerzését, ez a gyakorlatban azonban nem igazán érvényesült. **2014 márciusában a kubai parlament új törvényt fogadott el, erősítve a garanciák rendszerét,** illetve a profitrepatriálással kapcsolatos rendelkezéseket. Továbbá csökkentek az adóterhek: a korábbi 30 helyett 15 százalékos adókulcs van hatályban a külföldi (rész)tulajdonban lévő vállalatok számára (Stratfor, 2014).

Kilátások

Raúl Castro már korábban bejelentette, hogy elnöki tisztségét 2018-ig vállalja, amikor majd átadja a hatalmat a fiatalabb generációnak, valószínűleg első alelnökének, a most 55 éves Miguel Díaz-Canelnek. Az elemzők nem számítanak hirtelen és mélyreható változásokra a politikai rendszerben, a gazdaság terén azonban az embargó enyhülésével párhuzamosan egyre szélesebb szerepet kaphat a magánszektor, és a szabályozások is megújulhatnak (EIA, 2015).

Várható változások	2015-2017	2017-2019
Piaci verseny	A megnövekedett nagykereskedelmi kínálat és hitelek elsősorban a kisvállalkozóknak és szövetkezeteknek kedveznek.	A nem-állami szféra növekedése felgyorsul, bővülését azonban továbbra is hátráltatni fogja a bürokrácia és az adópolitika.
Külföldi befektetések	Az amerikai szankciók fokozatos feloldásával nő a befektetői bizalom, és elsősorban a bányászat, infrastruktúra, mezőgazdaság, a feldolgozóipar és a szolgáltatási szektor kínál új befektetési lehetőségeket.	Az amerikai érdekeltség egyre kiterjedtebbé válik, azonban a kubai kormány továbbra sem mond le piacfelügyeleti jogairól.
Külkereskedelem és árfolyam	2015 végére várhatóan megszűnik a kettős árfolyamrendszer, és egységessé válik a valuta, amelynek hatására nőhet a beérkező tranzakciók száma, és így annak összege is, amely nyomást gyakorolhat az import növelésére.	Az USA-val és az EU-val fennálló kapcsolatok javulásának hatására diverzifikálódik a gazdaság. Várhatóan az adósság is átütemezésre kerül.
Infláció	A kettős valuta megszüntetése jelentős romlást idézhet elő az árstabilitásban, ezért kormányzati kiigazításokra lehet számítani.	2019-ig átlagosan évi 3,8%-os infláció várható.
Adók	Kiszámíthatóbbá válik az adórendszer a hazai szereplők számára, azonban a feketegazdaság megnehezíti az átláthatóság és az egyenlőség elvének érvényesítését. A külföldieknek kínált adókedvezményeknek gazdaságösztönző hatása lesz.	A Mariel kikötő körüli különleges gazdasági övezetben új ipari klaszter jön létre, ahol a külföldi tőke vonzását adókedvezmények is segítik majd.
Finanszírozás	Miután az USA törölte Kubát a terrorizmust támogató országok listájáról, valamint az állammal szembeni hivatalos hitelnyújtókat tömörítő Párizsi Klubbal is jól haladnak a tárgyalások, Kuba előtt ismét megnyílhatnak a nemzetközi pénzpiacok.	Tovább szélesedik a hozzáférés a nemzetközi finanszírozáshoz, valamint a hazai pénzügyi rendszer kapacitása is nagyobb lesz.
Munkaerőpiac	Várhatóan az új intézkedéseknek köszönhetően nő a munkaerő mobilitása és hatékonysága is.	Folytatódik a munkaerőpiac átstrukturálása, ami várhatóan rugalmasabbá válik, a bérek közötti különbségek növekedni fognak.
Infrastruktúra	Bővülő – de továbbra sem elégséges – beruházások a közlekedési infrastruktúra, a vízközmű és a telekommunikáció terén.	A növekvő külföldi finanszírozás hatására a modernizáció felgyorsul.

Egyes előrejelzések szerint azonban az **előregedő kubai népesség és az alacsony vásárlóerő** (a Világbank számításai szerint az egy főre eső jövedelem Kubában a chilei szint harmada, körülbelül 5800 dollár, ami alig több, mint a latin-amerikai átlag fele) miatt csak egyes ágazatokban, mint például a **turizmusban** lehet majd kihasználni a kubai nyitást, illetve az amerikai enyhülés politikáját, míg **olyan területeken, mint a feldolgozóipar vagy az outsourcing szolgáltatások, Kuba nem lesz vonzó a külföldi tőke számára**. Elemzők arra is felhívják a figyelmet, hogy a 2019-re várható embargófeloldásról egyedül az amerikai törvényhozásnak van joga dönteni, ahol jelenleg a Republikánus Párt van többségben, így a közeljövőben nem lehet kézzelfogható eredményre számítani (Oppenheimer, 2015).

A **szigetország gazdasági növekedését hátráltathatja a venezuelai gazdaság gyengélkedése**, amennyiben nem tudják szinten tartani a Kubába irányuló olajsegélyt, hiszen a kubai partok közelében nem sikerült **kőolaj-kitermelésbe** kezdeni, így jelenleg nincs komoly alternatíva Kuba számára. A hivatalos tervek között szerepel a **nap- és szélenergia hasznosítása**, továbbá a cukortermelés során felszabaduló melléktermékekből kívánnak **bioüzemanyagot** előállítani, amelyben brazil tapasztalatokra és szakértelemre támaszkodnának (Solti, 2013a).

Elemzők kiemelik, hogy **a befektetői bizalom még mindig nem teljes**, hiszen az eddigi, főként spanyol és kanadai tapasztalatok azt mutatják, hogy a jogrendszer ezen a területen is fejletlen: Kubának nincs olyan független bírósága, amely pártatlanul tárgyalná a befektetők ügyeit (Oppenheimer, 2015). Egyesek felvázolták annak lehetőségét is, hogy a Miamiban élő kétfélmillió kubai közül sokan hazatérnek majd, hogy annyi tulajdont vásároljanak fel, amennyit csak lehetővé tesznek számukra, így egyfajta „második Miamivá” változtatva Havannát, amely ezáltal újra a térség kulturális központja és fontos közlekedési-csomópontja lehet (Soltész, 2011).

Felhasznált irodalom

CEPAL (2014): [Estudio económico de América Latina y el Caribe: Cuba 2014](#)

EIA (2015): Country Forecast, Cuba. The Economist Intelligence Unit (ISSN: 17531519)

Gumhert Dóra (2014): USA-Kuba: Mi áll a békülés hátterében? [Kitekinto.hu](#)

Kitekintő (2014): A kubai nyitás magyar szemmel. [Kitekinto.hu](#)

Marosvölgyi Dóra (2010): Cuba Libre: mégis lesz irányváltás? [Kitekinto.hu](#)

Marosvölgyi Dóra (2011): Kuba: „Gazdálkodj okosan” karibi módra. [Kitekintő Elemzések 7: Latin-Amerika mérlegen](#), 105-108.pp

Oppenheimer, Andrés (2015): Cuba: Very big fuss over very small economy. [The Miami Herald](#)

PRS (2014): Cuba Country Forecast. The Political Risk Services (PRS) Group, 31 Oct, 2014 (ISSN: 1067-8026)

Soltész Béla (2011): Neve is van, Havanna. [Clandestino](#)

Solti Ágnes (2013a): Kuba továbbra is a szocializmusban látja a jövőt. [Kitekinto.hu](#)

Solti Ágnes (2013b): Kuba üzleti lehetőségeit tárja fel az MKIK. [Kitekinto.hu](#)

Stratfor (2014): [Reforms and Brazil Drive Cuban Potential](#)

The Economist (2012): [The Castros, Cuba and America](#): On the road towards capitalism